

VIVEK CHIBBER
Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti

VIVEK CHIBBER New York Üniversitesi'nde sosyoloji profesörüdür. *Socialist Register*, *American Journal of Sociology*, *Boston Review* ve *New Left Review* dergilerine katkıda bulunmuştur. *Locked in Place: State-Building and Late Industrialization in India* isimli kitabıyla 2005 yılında Barrington Moore Book Award'ü kazanmış ve aynı kitap 2004 yılında *Choice* dergisi tarafından öne çıkan akademik kitaplardan biri seçilmiştir.

Postcolonial Theory and the Specter of Capital

© 2013 Vivek Chibber

Bu kitabın yayın hakları Verso Edition and NLB'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2318 • Politika Dizisi 145

ISBN-13: 978-975-05-1979-6

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ayla Duru Karadağ

DİZİN Burçin Gönül - Oğuz Yaşar Yılmaz

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VIVEK CHIBBER

Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti

Postcolonial Theory and the Specter of Capital

ÇEVİREN Afife Yasemin Yılmaz

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
1 Post-kolonyal Teori ve <i>Maduniyet Çalışmaları</i>.....	13
1.1. ANALİZ VE ELEŞTİRİ OLARAK POST-KOLONYAL ÇALIŞMALAR.....	13
1.2. MADUNİYET ÇALIŞMALARINI'NİN YÜKSELİŞİ.....	19
1.3. TEORİ OLARAK MADUNİYET ÇALIŞMALARINI.....	25
1.4. MADUNİYET ÇALIŞMALARINI'NI DEĞERLENDİRMEK.....	42
1.5. MADUNİYET ÇALIŞMALARINI'NİN BAŞARISIZLIĞI.....	44
1.6. BU KİTAP NE DEĞİLDİR.....	51
2 Hegemonyasız Hâkimiyet: Argümanın Açıklanması.....	55
2.1. BAĞLAM İÇİNDE MADUNİYET ÇALIŞMALARINI.....	57
2.2. POST-KOLONYAL KRİZİN KÖKENLERİ.....	60
2.3. BURJUVA İKTİDARINA GİDEN İKİ YOL.....	65
2.4. SERMAYENİN EVRENSELLEŞTİRME EĞİLİMİ VE BURJUVA DEVRİMLERİ.....	69
2.5. TERK EDİLEN EVRENSELLEŞME: SERMAYENİN SÖMÜRGEÇİ GİRİŞİMİ.....	78
2.6. SONUÇ.....	88
3 Hegemonyasız Hâkimiyet: Argümanın Değerlendirmesi.....	93
3.1. İNGİLİZ DEVRİMİ.....	96
3.2. FRANSIZ DEVRİMİ.....	111
3.3. SONUÇ.....	126

4 Hegemonyasız Hâkimiyet: Bağlam İçinde Argüman	131
4.1. BURJUVA ÇIKARLARI VE TOPRAK REFORMU.....	133
4.2. BURJUVAZİ VE MADUN SINIFLAR.....	138
4.3. BURJUVAZİ VE ULUS-İNŞASI.....	141
4.4. POST-KOLONYAL KRİZİ TEKRAR DÜŞÜNMEK.....	145
4.5. ELEŞTİRİ Mİ ÖZÜR MÜ? YENİ WHIGLER OLARAK MADUNİYETÇİLER.....	147
4.6. SONUÇ.....	159
5 Sermayenin Evrenselleşme Eğilimi	163
5.1. KONUMUZ NEDİR?.....	166
5.2. KAPİTALİZM NEYİ EVRENSELLEŞTİRİR?.....	176
5.3. SERMAYE VE GÜÇ.....	181
5.4. SONUÇ.....	198
5.5. DİPNOT: “HİPERGERÇEK [BİR] AVRUPA” ÖCÜSÜ.....	201
6 Sermaye, Soyut Emek ve Aralarındaki Fark	205
6.1. SORUNU TANIMLAMAK.....	207
6.2. KAPİTALİZM VE SOYUT EMEK.....	210
6.3. TOPLUMSAL GEREKLİĞİ OLAN EMEKTEN SOYUT EMEĞE.....	216
6.4. SOYUT EMEK VE TOPLUMSAL HİYERARŞİLER.....	220
6.5. KAPİTALİZM VE TOPLUMSAL HİYERARŞİLER.....	224
6.6. DEMOKRATİKLEŞMENİN GERÇEK ÖNCÜSÜ.....	227
6.7. SONUÇ.....	234
7 Kültür, Çıkarlar ve Eyleycilik	237
7.1. AŞAĞIDAN TARİH OLARAK <i>TEMEL YÖNLER</i>	242
7.2. HİNT KÖYLÜ SINIFININ ÖZELLİKLERİ.....	245
7.3. <i>TEMEL YÖNLER</i> 'DE KÖYLÜ PSİKOLOJİSİ.....	251
7.4. SON DÖNEM SÖMÜRGE BENGALİ'NDE BİREY VE CEMAAT.....	257
7.5. CHATTERJEE'NİN ÇELİŞKİLERİ.....	266
7.6. SONUÇ.....	272
8 Çıkarlar ve Öteki Evrensellik	275
8.1. İŞÇİ BİLİNCİNİN GELENEKSEL ÇÖZÜMLEMESİ.....	277
8.2. CHAKRABARTY'NİN GELENEKSEL ÇÖZÜMLEMEYE ALTERNATİFİ.....	281
8.3. SEBEPLER VE ÇIKARLAR.....	289

8.4. ÇIKARLAR VE KÜLTÜR.....	296
8.5. SINIF MÜCADELESİNİN EVRESEL TARİHİ.....	308
8.6. ÖTEKİ EVRESELLİK.....	312
8.7. SONUÇ.....	317
9 Problem(siz) Tarihselcilik.....	321
9.1. ELDEKİ MESELE.....	322
9.2. SERMAYENİN İKİ TARİHİ.....	327
9.3. TARİHSELÇİLİK SORUNU.....	337
9.4. SOYUT KATEGORİLER VE SERMAYENİN GERÇEK TARİHİ.....	342
9.5. PROBLEMSİZ TARİHSELÇİLİK.....	363
9.6. KAPİTALİZM VE ÇEŞİTLİLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK.....	371
9.7. SONUÇ.....	377
10 Zincirlerinden Kurtulan Ulus.....	379
10.1. SÖMÜRGEÇİLİK-KARŞITI MİLLİYETÇİLİĞİN İKİ BOYUTU.....	381
10.2. MİLLİYETÇİLİK VE AKLIN KURNAZLIĞI.....	387
10.3. MİLLİYETÇİLİK VE MODERNLEŞME ZORUNLULUĞU.....	398
10.4. EKSİK KARŞI-OLGUSAL.....	409
10.5. BİR HAPİŞANE OLARAK MODERNLEŞME.....	416
10.6. MODERNLEŞMECİ MİLLİYETÇİLİĞİN KAYBOLUŞU.....	419
10.7. SONUÇ.....	424
11 Sonuç: Bir İdeoloji Olarak Maduniyet Çalışmaları.....	429
11.1. KAPİTALİZMİ GİZLEMEK.....	432
11.2. ORYANTALİZMİ DİRİLTMEK.....	436
11.3. AVRUPA NASIL TAŞRALAŞTIRILIR?.....	439
11.4. SONSÖZ.....	443
<i>DİZİN</i>	449

Önsöz

Bu yazmak için özellikle istekli olduğum bir kitap değildi. Samırım 2004 senesiydi; Tariq Ali, bir New York ziyaretinde, Verso Yayınevi için post-kolonyal teori üzerine bir şey yazmamı önermişti. O an tereddüt ettim. Kabul etmeliyim ki gerekçem pek matah değildi. Basit bir şekilde, bunun anlamlı olduğunu düşünmüyordum. Ne Batı'daki, ne de Doğu'daki entelektüel kültürde, post-kolonyal teoriyi ciddi bir biçimde dert edinen bir tartışma alanı mevcuttu. Ne kadar dikkatlice olursa olsun, bir eleştiriyi öne sürmenin büyük ihtimalle herhangi bir yararı olmayacaktı. Bu yüzden, teklifi kibarca geri çevirdim ve o dönem benim için aciliyet kesbeden konularla ilgili araştırmalar yapmaya koyuldum.

Değişim, 2005 civarında, Rina Agarwala ve Ron Herring'in, saygı değer *Critical Asian Studies*'in¹ özel bir sayısına, Güney Asya çalışmalarında sınıf analizinin düşüşe geçmesiyle ilgili bir bölüm yazmam için bana ulaşmalarıyla başladı. Sınıf [analizinden] uzaklaşmanın ve post-kolonyal teorinin benimsenmesi-

1 Makale, "On the Decline of Class Analysis in South Asian Studies" adıyla, *Critical Asian Studies*, 2008, sayı 38:4'te yayımlandı, s. 257-287. Bu, Ronald Herring ve Rina Agarwala tarafından hazırlanan özel bir sayıydı. Bu sayıyı aynı zamanda, bir antoloji olarak *Whatever Happened to Class? Reflections from South Asia* ismi altında da yayımladılar, Routledge, Londra, 2008.

nin bir simgesi olan *Subaltern Studies* [Maduniyet Çalışmaları] dergisine odaklanarak, bu öneriyi kabul ettim. Bu deneme basit bir şekilde, bilgi sosyolojisinin sınırları içinde bir düşünce egzersiziydi; post-kolonyal çalışmaların yükselişinin ardındaki toplumsal koşulları ve bu çalışmaların Marksizmin yerini almasının ön planını araştırıyordu, ancak gerçekten hiçbir şekilde Maduniyetçi taraftan gelen argümanlarla bir bağ kurmuyordu. Yine de, birçok okurun bana işaret ettiği gibi, makalenin üslubu, bu fenomenle ilgili bakış açımın olumsuz olduğunu açıkça gösteriyordu. Bu bir ikilem yarattı. Sınıf analizinin düşüşünün üzücü olduğunu belirten bir makale yazmıştım ancak duygularımı paylaşması için hiç kimseye herhangi bir zemin sunmamıştım. Eğer Maduniyet Çalışmaları'nın kuramsal proje için kusurlu olduğunu düşünüyordusam, bunun nedenini açıklamak zorundaydım. Geleneksel tarzdaki sınıf analizi, belki de gerçekten böyle *gerektiği* için düşüşte olamaz mıydı? Makalenin yayımlanmasının elimi kolumu bağladığımı hissetmeye başladım. Kaçındığım kitabı yazmalıydım.

2007'de kitap üzerine çalışmaya başladım, 2008 gibi taslağının hazır olacağını bekliyordum. Ne var ki, aynı yıl, hem babam, hem de kayınvalidem Delhi'de, birkaç ay arayla kanserden vefat ettiler. 2009'a kadar kitaba geri dönemedim. Çalışmaya başladığım zamansa, artık tasavvur ettiğim gibi olmayacağı açıktı. Maduniyet Çalışmaları'nın merkezinde yer alan düşünceleri eleştirmek ve bunu, bu düşünceleri ciddiye alacak biçimde yapmak, azımsanmayacak hacimde bir kitap gerektiriyordu. Kitabı ancak 2011 yılı sonunda bitirebildim.

Bu proje üstünde çalıştığım yıllar boyunca, arkadaşlarımla ve meslektaşlarımla destekleri çok önemliydi. Jeff Goodwin, Robert Brenner ve Erik Wright tüm taslağı okudular. Jeff, New York Üniversitesi'nde ideal bir iş arkadaşı oldu; daimi bir keyif kaynağı ve ahlâkî doğruluk açısından önemli bir destekçiydi. Bob, yıllar boyunca iyi bir arkadaş olmanın yanı sıra hem iyi bir dinleyici hem de iyi bir yorumcuymuştu. Her bölümü okudu ancak özellikle Üçüncü Bölüm için çok dikkatli ve yardımcı davrandı. Erik her zamanki gibi, tüm taslaktaki yorumları detaylandırdı ve Ye-

dinci Bölüm'deki parçaları yeniden yazmam için beni teşvik etti. Anwar Shaikh Altıncı Bölüm'deki soyut emekle ilgili argümanımı okumak için kendi kitabının yazımına ara verdi; Duncan Foley de aynı bölümü okudu, her ikisine de yardımları için minnettarım. Anwar'a, bu kitaba yaptığı katkı yüzünden, Güney Asya ile [çalışmalarında sınıf analizinin düşüğe geçmesiyle] ilgili akademiklerle bağlarının daha da zayıflayacağını söyleyerek takılıyorum-ancak anlaşılın o bu riski almaya istekli. Neil Brenner'a, kitabın ismi için aslan payı düşünüyor. Öğle yemeği sırasında, başlık bulmadaki yeteneksizliğim üzerine sızlanırken, bir dakika içinde, "Post-Kolonyal Çalışmalar ve Kapitalizmin Hayaleti" fikriyle çıkageldi. Bunu biraz değiştirdim, ancak başlık ona ait.* Son dakikada, bir grup mezun öğrenci tüm taslağı okudular ve istekli bir biçimde benim küçük "odak grubum"a dönüşerek yardım ettiler; bunun için, Jonah Birch, Mark Cohen, Rene Rojas, Jason Stanley ve Adaner Usmani'ye teşekkür ederim – çok detaylı ve çok akıllıca yazılı yorumları için özellikle Adaner'e. Leo Panitch ve Greg Albo ile yaptığım sohbetler yalnızca fikirlerimi geliştirmeme yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda kitabın yükü çok ağır geldiği zamanlarda moral verdi. Sebastian Budgen gibi yalnızca harika bir editöre değil, aynı zamanda harika bir arkadaş ve yoldaşa sahip olduğum için çok şanslıyım. Sebastian bu kitabı yazmamı ilk önerenler arasındaydı ve onun haklılığını kabul etmem için sabırla bekledi. Keşke tüm yazarlar bu kadar şanslı olsalar. Ve Avis Lang yalnızca olağanüstü bir redaktör değil, aynı zamanda heyecanlı bir destekçiydi.

Bashir Abu-Manneh'e özel bir minnet borcum var. Geçtiğimiz on yılda, Bashir yalnızca değerli bir arkadaş ve yoldaş olmakla kalmadı, aynı zamanda bu kitabı yazmam için ısrar etti. Keskin bir gözle tüm taslağı okudu ve yalnızca alandaki genel bilgisiyle değil, bu alanla ilgili Ortadoğu çalışmalarındaki özel uzmanlığıyla yardımcı oldu.

(*) Metin İngilizce olarak *Postcolonial Theory and the Spectre of Capital* başlığıyla yayımlandı. Yazar burada hem Marx'ın *Kapital*'ine hem de sermayeye vurgu yapmayı amaçlıyordu. Ancak Türkçede kapital kelimesi aynı vurguyu taşımadığı için –yazara da danışarak– kitabın İngilizce başlığı olarak ilk düşünülen hali kullanmayı tercih ettik – e.n.

Kızım Ananya, bu kitabı ona ithaf etmeyeceğimi söylediğimde biraz hayal kırıklığına uğradı, ancak ona nedenini açıklayıp kime ithaf edeceğimi söylediğimde tüm iyi niyetiyle desteğini sundu. Kitabı ithaf edeceğim kişi elbette, en çok borçlu olduğum Nivedita Majumdar'dır. 1995'te tanıştığımızda, yaptığımız ilk sohbetlerden biri post-kolonyal çalışmalar üzerineydi. Nivedita'nın, Maduniyetçilerin kötilediği aynı Aydınlanma tümelerine dair sarsılmaz inancı, bu kitapla uğraştığım zamanlarda adeta bir hayat iksiri oldu. Bu kitabı ona ithaf edişim, sevgimin ve hayranlığımın küçük bir sembolüdür.

Post-kolonyal Teori ve *Maduniyet Çalışmaları*

1.1. ANALİZ VE ELEŞTİRİ OLARAK POST-KOLONYAL ÇALIŞMALAR

Son yirmi yılda post-kolonyal çalışmalar akademik çevrelerde hatırı sayılır bir görünürlük kazandı. Post-kolonyal çalışmaların çıkış noktası edebi ve kültürel çalışmalardaydı ve bu alanlardaki Batı-dışı literatürlerin marjinalleşmesini aşmak için bir hareket olarak başlamıştı. Bu açıdan bakılırsa, bu girişim, muazzam ve gayet hızlı bir başarı elde etti. Milenyuma girildiğinde, modern edebi eğitimin geleneksel ambalajı –en azından birçok elit Amerikan üniversitesinde– Ngũgĩ wa Thiong’o, Aimé Césaire, Salman Rushdie ve Gabriel García Márquez gibi birçok farklı yazarın eserlerini kapsayacak şekilde genişletilmişti. Bu, sadece kendi içinde bile kayda değer ve faydalı bir başarıydı ve eğer post-kolonyal çalışmaların tesiri bununla sınırlı kalsaydı, kesinlikle dikkate şayan olurdu. Fakat o zaman önemi sınırlı kalırdı. Bu durumda post-kolonyal çalışmalar muhtemelen, her ne kadar alanının bakış açısını genişlettiği için önemli olsa da, herhangi başka bir bilimsel akımdan daha değerli olmayacak şekilde, akademik branşının kendi içindeki hikâyesinin parçası halinde kalan bir akım olarak anlaşılırdı. Post-kolonyal çalışmaları ayıran –ve ayırmaya da devam eden– gelişimine dair iki ek gerçektir.

Bunların ilki, post-kolonyal çalışmaların edebi çözümlemenin ötesine, diğer disiplinlerde kendine mutlu bir yuva bulmak için göçmesiydi. En göze çarpanı, tarih ve antropolojide oldu, ama etkisi çabucak başka bilimsel alanlara da yayıldı. Bu, 19. yüzyılın sonunda, akademiye, genellikle “kültürel dönüş” olarak adlandırılan, daha geniş bir eğilimin parçasıydı ve o zamandan bu zamana süratle devam etti.¹ Yeni Sol’un Marksist materyalizm ile kısa süren flörtü, artık büyük ölçüde ortadan kaybolmuştu; defninden sonra yerini, kültür ve ideolojiye olan bitmez tükenmez bir ilgi almıştı. Kültür ve ideoloji, sadece çalışılan bir öge olarak değil, bir önceki on yılda “sınıf” ve “kapitalizm”in sahip olduğu yüce yeri onların elinden alan bir açıklayıcı öge olarak karşımıza çıkıyordu. Kültürel çözümlemeye olan dönüş hız kazandıkça, entelektüellerin, konularına nasıl yaklaşacaklarına dair fikir almak için edebi kurama bakmaları pek de şaşırtıcı değildi. Dolayısıyla, edebiyat bölümlerinde egemen olan çerçeveler ve kuramlar, ilgili bölümlerde bir kitle buldular – ve ihraç edilenlerden biri de post-kolonyal çalışmalarıydı. Bilhassa da, odak noktaları Üçüncü Dünya olarak bilinen alan çalışmaları uzmanları için, kültürel çalışmalara olan yönelim doğal bir biçimde, bir çerçeve olarak post-kolonyal çalışmalar ile büyülenme anlamına geldi. Bu yüzden, 21. yüzyılın başına geldiğinde, bu yaklaşım artık yalnızca bir disipline dair bir olgu değildi.

Post-kolonyal çalışmalara dair kayda değer ikinci bilgi ise, teorinin sadece sömürge tarihini çalışmaya değil, aynı zamanda siyasal pratiğe de olanak sağlama iddiasıydı. Heves, sadece bilimsel ürün üretmek değil, aynı zamanda Robert C. Young’ın da nasihat ettiği üzere “[teorinin] müdahaleci olanaklarını da ön plana çıkarmak” idi.² Post-kolonyal alanda önde gelen isim-

1 Bu olgu üzerine, göze çarpan derlemelerin bazıları: James W. Cook, Lawrence B. Glickman ve Michael O’Malley, *The Cultural Turn in U.S. History: Past, Present, and Future*, University of Chicago Press, Chicago, 2008; George Steinmetz, *State/Culture: State Formation after the Cultural Turn*, Duke University Press, Durham, 1999. İlginç ve bir miktar kişisel bir anlatım da Geoff Eley, *A Crooked Line: From Cultural History to the History of Society*’de bulunabilir, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2005.

2 Robert C. Young, “Editorial,” *Interventions*, 1998, sayı 1:1, s. 4. İtalikler yazar tarafından eklenmiştir.

ler çoğunlukla teoriden, teorinin ötesinde bir şey olarak bahsediyorlar; teori, genellikle bir eylem biçimi ya da hatta bir hareket olarak sunuluyordu. İlk yıllarında doğal olarak bu dürtü, sömürgeci ve yeni-sömürgeci iktidarın yapılarına yöneltilmişti. Fakat daha yakın zamanda, post-kolonyal çalışmalar nüfuzunu daha genel olarak toplumsal alana doğru genişletti. Alan için yazılan yeni bir girişte, post-kolonyal çalışmalar, “egemenlik ve tabiiyetin pratiklerini ve sonuçlarını sorgulamaya, onlara karşı çıkmaya dair ortak bir siyasal ve etik bağlılık ile bir araya gelen” herkesi alakadar eden bir kuram olarak tarif ediliyor.³ Dolayısıyla, imparatorluk kültürleri ve sömürgeci iktidarda yoğunlaşan odak, alanın evreninde sadece bir bölümü teşkil ediyor. Kuram, artık kendi sorumluluğu olarak toplumsal pratiklerin tamamını görüyor.

Dolayısıyla, post-kolonyal çalışmalar kendisini sadece pozitif bir kuram olarak değil, aynı zamanda radikal bir eleştiri olarak da konumlandırıyor. Böylelikle, post-kolonyal teori gayet bilinçli bir şekilde hem sanayileşmiş Batı’da hem de onun uyguladıklarında Marksizmin düşüşünden arta kalan boşluğu doldurmak için adım atıyor. Bir bakıma, bu durum, teorinin önde gelen isimlerinin biyografik geçmişlerinden kaynaklanıyor, birçoğu Yeni Sol’un Marksizm ile cilveleşmesinde yer almışlardı. Gayatri Chakravorty Spivak, Homi Bhabha, Ranajit Guha, Anibal Quijano, Partha Chatterjee ve Dipesh Chakrabarty gibi isimler, her ne kadar katılımları yoğunluk bakımından farklılık gösterse de, 1970’lerin Marksist çevrelerinden geliyorlardı. Onların, Marksizmin yörüngesinden çıkıp, post-kolonyal çalışmaların gündemini oluştururken ana muhatapları olarak Marksizmi almaları gayet doğaldı. Fakat her ne kadar bu biyografik etkenler kesinlikle alakasız olmasa da, Marksizmi ele almanın ve reddetmenin ana motivasyonu siyasiydi: Dünyanın bunları geride bıraktığına; sonraki dönem kapitalizmin, bilhassa da Küresel Güney’de, ikilemelerinin tarihsel materyalizmin kategorileri ile anlaşılamayacağı; dahası, 20. yüzyıldaki bağımsızlık hare-

3 John McLeod, “Introduction,” McLeod, (ed.), *The Routledge Companion to Postcolonial Studies*, Routledge, Londra, 2007, s. 6.

ketlerinin başarısızlıklarının, büyük ölçüde, Marksizmin kalıcı kuramsal yetersizliklerinin bir sonucu olduğuna dair bir fikir.

Bunun sonucu olarak, post-kolonyal kuramın karşılaştığı zorluk, yüzyıl önce Marksizmin karşılaştığına çarpıcı biçimde benziyor – radikal bir siyasal gündeme uygun bir kuram geliştirmek. Şüphesiz, arada farklar var – en bariz olanı, Marksizmin ilk gelişimi ve yayılması neredeyse tamamen işçi sınıfı örgütlerine dayanırken, üniversitelerdeki dayanağının son derece küçük olması. Marksizmin aynadaki aksi olan post-kolonyal çalışmalar ise, tamamen üniversitede gelişmesi ile hareketlerden her ne kadar bir miktar ilham alsa da, onlarla simgesel bir ilişkinin ötesinde bir ortaklığa sahip değil. Yine de, akademik üretim evreninde, başarısı muazzam. Eleştirmenlerinden birinin de belirtmeye itildiği üzere, “bugün kültürel çalışmaların en çok gelişen kolu, post-kolonyal çalışmalar olarak bilinen [alan].”⁴

Fakat post-kolonyal teorinin herhangi bir eleştirmeni için, bu başarının kendisi, alanın doğru düzgün bir şekilde değerlendirilmesinin önünde çetin engeller oluşturuyor. Büyük ölçüde post-yapısalcı kuram ve onun temelcilik-karşıtlığındaki (*anti-foundationalism*) kökenlerinden dolayı, çoğu post-kolonyal entelektüel, normalde bir araştırma gündemine eşlik edecek türden açıkça yapılandırılmış önermeler geliştirmekten kaçındılar. Belki de bu, doğruculuk peşinde koşmanın çok bayağı bir göstergesi olarak görülebilir. Tekrar tekrar, savunucularının, bu alanı bir kuramdan çok, bir entelektüel yönelim olarak gösterdiklerine şahit oluyoruz. Bu, *post*-teori olarak adlandırılan şeye yönelimin bir parçası.⁵ Bu alana adanmış akademik yayınlardan birinin ilk sayısında Robert Young, “post-kolonyalizm, tutarlı bir çerçeveden ziyade, bir siyaset sunuyor. Aslında kesin bir şekilde konuşmak gerekirse, post-kolonyal teori diye bir şey kendiliğinden yok – daha ziyade, kendi hizmetlerinde çeşitli te-

4 Terry Eagleton, *After Theory*, Basic Books, New York, 2003, s. 6 [*Kuramdan Sonra*, çev. Uygur Abacı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004].

5 Bkz. Eagleton'ın tipik canlılığıyla bu olguyu tartışması, *a.g.e.*, Birinci-Dördüncü bölümler.

oriler silsilesini kullanan, müşterek siyasal algılar ve gündem var [sic]" diye belirtiyor.⁶ Ben Young'ın betimlemesinin son derece doğru olduğunu ve post-kolonyal teori ile yerine geçmek istediği Marksist gelenek arasındaki ana farka işaret ettiğini düşünüyorum. Mesele, Marksizm bir kuramlar topluluğu değilken post-kolonyal teorinin öyle olması değil – aslında, Marksizm de, tıpkı post-kolonyal teori gibi her daim çeşitli bir teoriler silsilesinden oluşmuştur. Aradaki fark, post-kolonyal teori, muhtelif kollarını bir araya getirmeye ve değerlendirmeye yönelik her türlü baskıya karşı çıkarken, Marksizmin her zaman içsel tutarlılık ve sistematiklik arayışında olmasıdır. Dolayısıyla, post-kolonyal teorinin tesiri yayıldıkça, başlığı altına alınanlar arasındaki çeşitlilik de artmıştır. Edebiyat ve kültürel çalışmalarından, tarihyazımına, tarih felsefesine ve antropolojiye, artık bütün bu alanlarda ve başka yerlerde post-kolonyal teoriyi bulmak mümkün, ama "teori"yi ayırt etmek giderek zorlaşıyor.

Tutarlılığı hedeflemeye olan isteksizlik, üniversite kültürü için tipik olan bir olgu ile de kaplanmıştı. Bu, akademisyenler arasında *son moda*ya uygun hareket etmeye, en ileride olma, en son kavramsal gelişmelere bir aşinalık göstermeye olan isteklilik. Bunu yapmanın en yaygın yolu, sırf sembolik amaçlar için bile olsa, çalışmalarını onlarla süsleyebilmek için en son çıkan yeni terimleri bulmak. Bunun sonucu ise, bir çerçevenin asli etkisinin, gerçek çapının çok ötesine geçiyormuş gibi görüldüğü, bir tür kavramsal enflasyon. Post-kolonyal teori, bu şişirilmiş popülerliğin tadına diğerlerinden çok daha fazla vardı – zira bakınız, "madun", "hibridite", "parça", "diyaspora" gibi terimlerin bilimsel coğrafyaya yayılması. Teorinin kavramsal repertuarı, aynı araştırma gündemine ya da ortak bir kuramsal parametreler dizisine bağlı olmasalar bile birçok tür çalışmada bulunabilir. Bu yüzden de, post-kolonyal çalışmaların alanına dahil gibi görünen eserler, birbirlerinden çok farklı kuramsal gündemlere bağlı olabilirler. Ortak noktaları, alanın tarzı olacaktır, içerikleri değil.

Eğer bir araştırma ya da entelektüel pratik alanı gerçekten düzensiz olursa, eleştirilenleri için özel bazı zorluklar teşkil

6 Young, "Editorial", s. 5.

eder. Normalde, herhangi bir araştırma programının değerlendirilmelerinde, ilk iş, programın ana kuramsal önermelerini belirlemektir. Sonra bunlar, tutarlılık, ampirik başarı, uygunluk, ve benzeri kriterler nezdinde değerlendirilirler. Fakat post-kolonyal teori kadar dağınık görünen bir alanda, eleştirmenler, her eleştirdikleri kuramsal bağlılığın tersine bir örnek bulma riski ile karşı karşıyalar. Eleştirmenlerin her gösterdiği başarısızlık için, savunucuları istisnalar ve başarı örnekleri bulabilirler. Dolayısıyla, önümüzdeki zorlu görev, bu gevşek bağlarla bağlı bilim dağı altında, ortada ortak bir bağlılıklar ve önermeler dizisi olup olmadığını incelemek. Eğer böyle bir temel bulunamıyorsa, sıradaki görev, bunlar alanın tamamı tarafından kabul edilmemiş olsa bile, bu alan içinde bir miktar tutarlılığı olan ve bağlılıklarını açıkça ortaya koyan bir kuramsal kol olup olmadığıdır.

Şimdi, jargonunun “sürü psikolojisi” etkisine rağmen, post-kolonyal çalışmaların temelinde bazı ortak siyasal ve kuramsal bağlılıklarının olduğunu düşünmek makul görünüyor. Post-kolonyal teori, Avrupa-merkezcilik, milliyetçilik (“ulus biçim”), sömürgeci ideoloji ve ekonomik determinizm eleştirisi ile biliniyor. Teorinin önde gelen teorisyenleri, madun eyleyiciliğinin kaynaklarını gün ışığına çıkartıklarını ve toplumsal çözümlemede merkezî bir mekanizma olarak kültürü işine kattıklarını iddia ediyorlar; gerçekten de, “Doğu’nun” kültürel özgülüğü üzerinde ısrar etmeleri ile meşhurlar. Bu temalar yaygın olarak post-kolonyal çalışmalar ile özdeşleştiriliyor ve entelektüeller için cazibesinin bir parçasını oluşturuyorlar. Dahası, bunlar, bir dizi siyasal bağlılığın ötesindedirler. Bu görüşlerin ciddi savunucuları muhtemelen, konumlarını desteklemek için bir dizi argümanlara da sahipler. Belki bu argümanlar kendilerini post-kolonyal teorisyen olarak addedenlerin hepsi tarafından kabul edilmiyor olabilirler, ama tutarlı oldukları müddetçe, değerlendirilmeye imkân tanıyorlar. Ve değerlendirilen argümanların etkileri gerçek olduğu müddetçe –evrensel olmasa bile– eleştiri, sadece mümkün değil, aynı zamanda anlamlıdır.